

HVOR ER BEETHOVENS 5. SYMFONI?

OM PLURALISTISK REALISME OG KULTURENS ONTOLOGISKE STATUS

Av Dag August Schmedling Dramer

Karl R. Popper var kanskje den mest innflytelsesrike vitenskapsfilosofen i det 21. århundre med sine strenge kriterier for hva en vitenskapelig teori kunne og burde være. Noe han er mindre kjent for, men som potensielt er av stor viktighet for å forstå hans totale magnus opus, er hans teorier om Verden 1, 2 og 3, en metafysisk og høyst unik inndeling av verden som vi i denne artikkelen skal undersøke nærmere, med fokus på Verden 3: den verden der kulturobjekter og objekter produsert av det menneskelige sinn rår.

I denne artikkelen har jeg til hensikt å gjøre rede for Karl R. Poppers metafysiske inndeling av verden, en inndeling som svarer til et *pluralistisk verdenssyn*. Dette sammen med Poppers realisme gjør at jeg kaller hans grunnsyn *pluralistisk realisme*, selv om han sjelden bruker termer av den typen om seg selv. Jeg kommer til å snakke om Verden 1, 2 og 3, men kommer til å legge vekt på Verden 3, en verden som vi skal se har gitt sin realitet enorm relevans for oss mennesker, våre liv og vårt virke på jorden, etter som det er den verdenen som inneholder produktene av det menneskelige sinn samt abstrakte entiteter. Verden 1 og 2 kommer også til å bli diskutert for å sette det hele i sammenheng. Verden 1 er den verden der alle entiteter de fysiske vitenskaper forteller oss om befinner seg, og verden 2 er den verden der bevisste opplevelser, tanker og følelser befinner seg. Verden 2 er dermed av stor viktighet for bevisste vesener som oss selv. Jeg kommer til å ta opp fordeler og ulemper med Poppers teori, samt undersøke hvordan Poppers Verden 1, 2 og 3 kan vise seg hensiktsmessige og klargjørende med tanke på tilegnelsen av et koherent bilde på verden. Grunnet sammenhengen mellom Poppers definisjoner og redegjørelser av Verden 1, 2 og 3, og hans øvrige vitenskapsfilosofi og epistemologi kommer jeg til å diskutere dette på et innledende plan. Jeg baserer artikkelen i hovedsak på to kilder: en forelesning Popper holdt på University of Michigan 7. april 1978 og første del av boken *The Self and Its Brain* (1977).

Et interessant moment med Poppers teori om Verden 1, 2 og 3 er at de utviklet seg sakte men sikkert over et spenn på flere år. Ideen fikk han opprinnelig fra sin venn og samarbeidspartner John C. Eccles som han endte opp med å skrive boken *The Self and Its Brain*, (heretter SB)

med i 1984. Boken var et forsvar for interaksjonisme (som impliserer en dualisme) mellom sinn og kropp (les:hjerne). Her kan man begynne å se hvordan Poppers teori om verdens grunnleggende inndeling må ligge til grunn for hans undersøkelse av kropp, sinn og abstrakte entiteter. For å forstå hvorfor Popper ser det nødvendig å argumentere for en inndeling av verden i tre deler kan det være fruktbart å ta en titt på hans ideer om vitenskapens og filosofiens rolle, og deres funksjon i verden. Før vi kaster oss ut i Poppers univers gjør jeg oppmerksom på at artikkelen stiller noen retoriske spørsmål, der noen av dem i denne omgang ikke blir besvart.

I. «All Life is Problem-Solving»

For Popper består livet hovedsakelig av *problemløsning* der organismen, i dette tilfellet oss mennesker, aktivt utforsker omgivelsene, prøver seg frem og presenterer teorier for å bedre forstå vår verden. Et forslag på en løsning på et konkret problem forekommer når organismen kommer i møte med noe den ikke forstår (hvorfor vann er vått, hvorfor himmelen er blå, hvorfor ting faller til jorden, hvordan kan vi videreformidle informasjon over større avstander etc.). Det aktive element blir her essensielt: Hvis organismen ikke hadde søkt ut problemet på egen hånd, eller hvis det ikke hadde vært en viss driv fra organismens side, hadde ikke en teori forekommet. Man kan si at organismen er predisponert på det biologiske plan til å både skulle søke ut problemer, samt løse de av dem som fremtrer som naturlige hindringer i miljøet. Ved intens og vedvarende prøving og feiling (falsifisering) akkumulerer organismen ny informasjon (hypotetisk) som vil bygges opp til et nettverk av kunnskap (deduktivt), som i sin tur vil kunne fungere

som en vedvarende struktur organismen kan bygge videre på. Jeg tar eksplisitt i bruk ordet «organisme» her av den grunn at Popper mest sannsynlig er åpen for at også andre arter enn menneske er i stand til å *formode* (engelsk: *conjecture*) problemer og dermed løse dem på en aktiv måte, og det er klart at han mener at mange dyr mennesket er i slekt med også er i besittelse av mange av de biologiske predisposisjonene vi observerer hos *homo sapiens sapiens*, som lek, nysgjerrighet, kroppslig søking, utforskning av omgivelsene etc. De ovennevnte evner og tendenser peker tilbake på den *aktive* virke- og væremåten til komplekse organismer. I denne artikkelen skal vi dog fokusere på den menneskelige tendens til å skape, videreformidle, videreutvikle og opprettholde *abstrakte objekter* – objekter som vi skal se hører Verden 3 til. Ifølge Popper er det kun mennesker som er i besittelse av denne spesielle evnen. Før vi går videre til artikkelens hovedtematikk, la oss se på Verden 1 og Verden 2.

II. Verden 1 og Verden 2

«Verden 1 og Verden 2» er blitt kalt forskjellige ting av forskjellige forskere, deriblant det «fysiske og det mentale», «*res extensa* og *res cogitans*», «det partikulære og det helhetlige» «kroppen og sjelen» og «stoff og form». Popper presenterer dog en *tredje* verden i et forsøk på å klargjøre disse metafysiske nivåene ytterligere. «I think, however, that the problems with which we are dealing can be made considerably clearer if we introduce a *tripartite* division» (Popper 1977:38).

Popper kan her kritiseres for noe sløvt ordvalg i det at ordet «verden» ikke er ensbetydende med «nivå», «domene», «område», «del», «rike», «genus», etc. Ettersom man som oftest snakker om verden som totaliteten av ting, muligheter og potensiale, virker det rart å skulle si at *verden* i sin tur består av tre verdener, dog er det også slik at «universet», «kosmos» og «eksistensen» i dagligtalen (men også tidvis med fagspråklig sjargong) blir brukt som ensbetydende, og det er dermed ikke er like lett å heller skulle si at «universet» er delt inn i tre verdener. Det hadde

Illustrasjon: Åshild Aurlien

nok vært bedre om Popper hadde tatt i bruk «metafysisk domene» enn «verden», selv om dette muligens hadde blitt mer kronglete. Selv var Popper aldri noen fan av å forveksle det han så på som genuine filosofiske problemer med problemer av rent språklig art (som han kalte *verbalisme*), noe som førte til at han kom i krass konflikt med blant andre Ludwig Wittgenstein. For Popper er det genuine problemer der ute i verden, problemer filosofien og vitenskapen kan være med på å løse, og dermed bør man utvise forsiktighet i å skulle forsøke å redusere dem til kategorier eller språklige utsagn hvis sannhetsverdi kan redegjøre for deres øvrige brukbarhet som fruktbare problemstillinger.

Nå tilbake til de berømmelige verdenene. For Popper er det viktig at postuleringer av typen «Verden 1 interagerer med Verden 2» er med på å svare på et problem, et konkret problem i filosofien eller vitenskapen, om verden. Dermed vil Popper ved å presentere sine verdener la dem fungere som filosofiske argumenter, formodninger om deres egen eksistens for å forklare hvorfor vi må ha dem for å forstå verden, med andre ord går fremleggelsen slik: Ved å redegjøre for verdenenes eksistens og deres egenskaper og bestanddeler svarer vi på problemer vi finner i det kontemporære naturvitenskapelige (naturalistiske) og filosofiske bilde på verden. En annen viktig forutsetning for Poppers redegjørelse for verdenene er at de *interagerer* med hverandre, og disse interaksjonene er i sin tur med på å etablere deres eksistens.

Verden nr. 1 er den verden de fysiske vitenskaper forteller oss om. Her hører fysiske partikler som fotoner, nøytroner, protoner, kvarker og andre subatomære partikler til, men også molekyler (som igjen er sammensetninger av atomer), kjemikalier og krystaller. Også fysiske prosesser mer generelt kaller Verden 1 for sitt hjem – prosesser som bølger, stråling og kjemiske reaksjoner. Popper er også åpen for at liv definert som (bio)kjemiske prosesser kan bli satt inn under Verden 1-merkelappen. Her snakker han da om virus, encellede organismer, celler (individuelle eller i samlinger), amøber og andre enkle organismer, men også mer komplekse organismer (biologiske kropp) som kan redegjøres for av de nedenfor nevnte vitenskaper. Eksempler på vitenskaper som forteller oss om Verden 1 er biologi, kjemi, biokjemi, nevrologi, fysikk, astronomi, astrofysikk og kvantefysikk. Ettersom også astronomi og astrofysikk – læren om himmellegemene og verdensrommet – er til stede på listen, blir det klart at det ikke bare

er snakk om forklaringer av objekter mennesket intuitivt griper (objekter som dyr, bergarter og planter), men også objekter som konseptuelt kan gripes som objekter, som i «objektet for vår undersøkelse er x, der x foreløpig er ukjent», objekter i vid forstand som stjerner og planeter.

Verden 2 er den verden som består av menneskelig sinn og bevissthet i deres utallige fremtredelsesformer. Her hører tanker, følelser, emosjoner, kvalitative opplevelser, persepsjon og oppmerksomhet, smerte og nytelse til. Dette er *perspektivens* verden der menneskelige subjekter (og ikke-menneskelige dyr) lever ut sine liv. Dette er med andre ord en svært viktig verden, da den legger grunnlaget for alt av mening, holdninger og verdier. Det kan også se ut til at holdninger, ideer, tanker og kreativitet må forekomme i det bevisste sinn, og det er gjennom bevisste subjekter at Verden 3 blir produsert, utviklet og opprettholdt. «[T]he main biological function of World 2, especially of consciousness, is the grasping and critical evaluation of World 3 objects» (Popper 1977:95). Her kan man klart se at noe av det som gjør Verden 2 så viktig, er at den er med på å produsere og opprettholde Verden 3, slik at eksistensen av Verden 2 medfører eksistensen av Verden 3.

III. Sannhetslikhet og metafysiske forskningsprogram

Hvis ikke vi har gode grunner til å anta eksistensen av Verden 2, vil det ikke være noen grunn til å postulere dens eksistens/realitet. Popper har som kjent strenge kriterier for hva som er en god teori – eller hva som i det hele tatt fortjener å kalles en teori – og hva som må forkastes. Hvis en teori ikke kan *falsifiseres*, er den lite egnet som teori, nettopp fordi det da vil være svært vanskelig å redegjøre for hva den faktisk kan si noe om, kontra hva den *ikke* sier noe om. En teori som er i stand til å svare på alt, svarer i realiteten ikke på noe: den er en tom kontainer hvis evne til å svare på et problem er redusert til null. Gode eksempler på teorier som det ikke er mulig å falsifisere og som dermed må forkastes fordi det, i følge Popper kan se ut som de er forenelige med alle mulige data, og de dermed forblir sanne samme hvor mange nye undersøkelser som blir gjort er: Hegels *Zeitgeist*, nasjonalsosialismens eller marxismens «nødvendige fremvekst» og Freuds psykodynamikk (psykoanalysen). Nå har det seg dog slik at det også er interessante gråsoner for Popper. En teori eller myte kan ha *mening* uten at den er falsifiserbar. Ettersom

I vitenskapshistorien har vi utallige eksempler på fenomener og entiteter som ble formodet, testet, og dermed bekreftet.

evolusjonsteorien til Darwin er i stand til å sette teorier og hypoteser om organismers gener, arv, miljø, biokjemi, memorer, atferd, m.m. inn i en større naturalistisk kontekst, er den både nyttig og meningsfull. Imidlertid oppfyller den ikke kriteriene om falsifiserbarhet ettersom det ikke er mulig å forestille seg hvordan den *totalt sett* kan motbevise. Popper kaller evolusjonsteorien «et metafysisk forskningsprogram», og i likhet med mange liknende metafysiske forskningsprogram kan den ha mening (men ikke en streng sannhetsverdi) nettopp fordi den øker den menneskelige (akkumulative) kunnskapen og med tiden kan øke vår forståelse av verden.

Hvordan kan Popper si at for eksempel evolusjonsteorien øker vår forståelse av verden, men samtidig være så streng på kriteriene for dens teoristatus? Svaret er at Popper opererer med et pussig men interessant konsept kjent som *sannhetslikhet* (engelsk *verisimilitude*) som hevder at til tross for at vi ikke kan oppnå en fullstendig og absolutt gjeldende kunnskap om verden, så kan vi oppnå *økende grad* av kunnskap om verden. På spørsmål om hva han hadde valgt av relativisme, pragmatisme og realisme hadde nok Popper svart, «litt av alt takk».

Når dette er sagt er det viktig å påpeke at Popper er kjent som *realist*, det vil si at han vedkjenner seg det synet at verden eksisterer, og at det i høyeste grad er mulig å tilegne seg kunnskap om objektene og prosessene i den. I seksjon 4. P1 i SB foreslår han at et av kriteriene for å kalle noe *virkelig* er at det har en kausal effekt. Kan man stille seg spørsmålet om dette blir sirkulært? Antar du at noe er reelt ved å postulere dets eksistens fordi du observerer endringer i naturen/verden (for eksempel i en vakumbeholder eller i en syntetisk væske) for å forklare de nevnte endringer, vil du ikke da altfor lett kunne holde fast ved noe som i utgangspunktet var malplassert ved grundigere undersøkelser? Nei, hevder Popper, og det er her det blir hensiktsmessig med definisjonen av de metafysiske forskningsprogram. Selv om metafysiske forskningsprogram ikke kan falsifiseres, kan de lede deg på veien mot økt sannhet om et fenomen. Evolusjonsteorien både bygget på og inkorporerte Mendels forskningsdata på arvelighet, og banet dermed veien for genforskningen i det tyvende århundre. Newtons teorier knuste det mekanistiske verdensbildet og utgjorde et paradigmeskifte som satte i gang nye og forbedrede forskningsprogram og prosjekter. Det samme gjorde Einsteins teorier da han igjen gikk mot Newtons oppdagelser, og dette uten å redusere det Descartes og Newton

arbeidet med til null, men tvert i mot bygge på det som allerede var til stede og testbart (falsifiserbart) ved deres teorier. «Platon er min venn, Aristoteles er min venn, men min største venn er sannhet» er et sitat attribuert Newton, og Einstein var av samme oppfatning. Et godt metafysisk forskningsprogram – forskningsprogram som dem Thales, Heraklit og Aristoteles bedrev – kan, ifølge Popper, fungere som proto-vitenskaper, og dermed lede veien inn til den mer kritiske, etterprøvbare vitenskapen som opererer på hypoteseplanet (hypotetisk-deduktivt).

I vitenskapshistorien har vi utallige eksempler på fenomener og entiteter som ble *formodet*, testet, og dermed bekreftet. Eksempler på dette er de etterhvert allestedsnærværende molekyler og atomer – entiteter som ble formodet (antatt eksisterende grunnet deres innflytelse) og hypotetisk testet, hvorpå man bekreftet deres eksistens. Svarte hull ble formodet av Einsteins relativitetsteori og er i dag forsket kraftig på. Svarte hull er noe man strengt tatt ikke observerer *direkte*, men noe man finner frem til ved den kausale innflytelsen den har på romtiden i nærheten. Dette igjen observeres ved kraftige avvik på himmellegemene i hullets umiddelbare nærhet, som igjen observeres ved endringene i lyset (som er det eneste som blir direkte perseptuelt fanget). Er noe ekte, eller ei? For Popper er en av de viktigste definisjonene på hva som gjør noe ekte at det har en *kausal innflytelse*, og at det å bekrefte entitetenes eksistens (partiklene, magnetiske feltene, radioaktive strålene etc.) svarer på et problem.

IV. Verden 3

Nå er vi ankommet Verden 3, og dette er en verden som viser seg spesielt viktig for oss mennesker og vårt virke. Hvorfor? Fordi det er den verdenen som består av produktene av det menneskelige sinn, herunder kunst, arkitektur, kultur, logikk, matematikk, vitenskapelige teorier, språk, historier, myter og fortellinger, byer, fly, skip og tog. Man kan se her at Poppers liste over objekter som hører Verden 3 til potensielt er uendelig, i hvert fall gitt kapasitetene til menneskelig kreativitet og skaperkraft. Men hvorfor snakke om Verden 3?

Problemet med de ovennevnte eksempler er at mange vil benekte disse abstrakte objektene deres sinn-uavhengige eksistens, altså deres eksistens uavhengig av de menneskene som tar dem i bruk og opererer med dem. For en materialist vil det være enkelt å forklare bort disse abstrakte fenomenene ved for eksempel å foreta en behavioristisk

Popper hevder at for eksempel teoriers tilblivelse ofte får uante konsekvenser, og han har flere eksempler.

analyse der «objektene» det er snakk om egentlig er predisposisjonene til en bestemt type atferd hos en organisme (som mennesket) og at det ikke er noen annen konsistent måte å redegjøre for dem på enn ved å se på dem med et tredjepersons, objektivt perspektiv, der man ikke behøver å postulere eksistensen til noe som ikke er kvantifiserbart. Verden 3 viser seg dermed fra sin mest problematiske side når man etablerer de Verden 3-objektene som ikke har en manifestasjon i Verden 1. Ifølge Popper er det en distinksjon mellom Verden 3-objekter som ikke er kroppsliggjort som fysiske gjenstander målbare i Verden 1 (de objektene en fysikalist ville ha problemer med å redegjøre for), og Verden 3-objekter som har en fysisk manifestasjon (og som en fysikalist dermed lettere kunne redegjort for). Et fly eller et maleri er Verden 3-objekter som er kroppsliggjorte, det vil si at vi observerer dem som objekter i Verden 1, altså som fysiske/materielle. Disse objektene er allikevel som Verden 3-objekter å regne, blant annet fordi de er produkter av det menneskelige sinn. Det kan vise seg fruktbar å se på dem som Verden 3-objekter observert via Verden 1.

Ta for eksempel Michelangelos *David*, en av verdens mest kjente marmorstatuer. *David* er et eksempel på en gjenstand fra Verden 3, en gjenstand produsert av et menneske med den intensjon å lage et kunstverk. Michelangelo hugget med sin ekstreme presisjon ut *David* fra en marmorblokk, så *David* som kunstverk var avhengig av en marmorblokk og en kunstner for sin tilblivelse. Marmorblokken er helt klart et objekt som hører Verden 1 til, nærmere bestemt en fem og et halvt tonn tung blokk av den metamorfe bergarten *krystallinsk kalsiumkarbonat* (CaCO_3), også kjent som mineralet *kalsitt*, og er således en substans som lett kan undersøkes av kjemikere og geologer. Det er dog ikke slik vi ser på *David*. Vi ser ham først som en person og statue, deretter som en blokk med marmor, og totalt ser vi på ham som et kunstverk. Åpenbart ble han laget av en blokk med marmor, men han har allikevel transcendent denne Verden 1-substansen og står for oss som et Verden 3-objekt med marmorblokken som manifestasjon. Andre kunstnere kan bli fristet til å lage kopier av *David* eller inspirert til å lage egne liknende kunstverk. Men de er ikke inspirert av marmorblokken *David*, men kunstverket *David*. Her ser vi hvordan et Verden 3-objekt har en innflytelse på Verden 2-sinnstilstander som igjen har en innflytelse på utmeislingen av et utall marmorblokker i Verden 1. Et fly vil også være en manifestasjon av et Verden 3-objekt, i et Verden 1-konglomerat. Flyet vil være en Verden 3-oppfinnelse, oppfunnet i løpet av en møysommelig prosess med testing av teorier og deres hypote-

ser (en Verden 3-prosess), tekniske utprøvinger i Verden 1 med modeller og simuleringer, fra brødrene Wright til Concorde, samt sammensetning av planer, bruksanvisninger og utregninger. Med tiden vil flyet utvikle seg og bli bedre og bedre. Legg merke til at vi her gikk fra et konkret fly til oppfinnelsen *flyet* som sådan, og det er dette siste flyet som er objektet i Verden 3. Et hvert konkret fly vil både bestå av sine individuelle metalliske deler og tekniske apparatus, og samtidig være noe vi mennesker snakker om som et abstrakt objekt: det universelle fly.

Et av de viktigste aspektene ved Verden 3 er at den er delvis autonom. Jeg nevnte tidligere i artikkelen at objektene i Verden 3 er produkter av det menneskelige sinn, og dette er i følge Popper den riktige måten å se på Verden 3 på. Hvordan kan da Popper på samme tid hevde at Verden 3 er autonom, samtidig som den i utgangspunktet er avhengig av menneskelige sinn og deres skaperevne? Svaret er at objekter i Verden 3, objekter som kunstverk og vitenskapelige og matematiske teorier, så snart de er blitt skapt begynner å leve sine egne liv. En sti i skogen er skapt av dyrene som vandret i området, men eksisterer også videre uten dem. Popper hevder at for eksempel teoriers tilblivelse ofte får uante konsekvenser, og han har flere eksempler. Et av dem er Euklids spørsmål om det fantes et største primtall eller ei. Oppfinnelsen av titalssystemet gjorde at det var mulig å oppdage, i det matematiske systemet fremlagt, prim- og odde-tall. Et annet eksempel er forsøket på å forklare sirkelen som en firkant. Mulighetene for dette ble først motbevist i 1882 av Lindemann. Som jeg tidligere har vært inne på, har Verden 3-objekter à la vitenskapelige teorier en akkumulativ tendens der flere teorier går sammen i et nettverk og bygger på hverandre til økt grad av sannhetslikhet er oppnådd. Berømte eksempler er Einsteins $E = mc^2$ og Russells selvrefererende paradoks (som ga Fege mye hodebry). Einstein bygget på tidligere gravitasjonsteorier og ideer om lysets hastighet for å formode sin relativitetsteori, og Russell foregrep et problem med Freges *Grundlagen der Arithmetik* som gjorde at del II av boken stod i fare for ikke å bli publisert grunnet Freges umiddelbare aksept av problemets relevans. Poenget her er enkelt: Både Einstein og Russell fant problemer i et system, og den eneste måten en slik oppdagelse kan være koherent og intelligibel på, er hvis de nevnte systemer eksisterte uavhengig av forskerne som undersøkte dem.

V. Verden 1, 2 og 3: Fordeler

I del 1 av *The Self and Its Brain* er et av Poppers hovedanliggender å kritisere fysikalismen. Fysikalismen, en tradisjon som bygger på den tidligere versjonen *materialisme*,

Illustrasjon: Martina Mercellová

er en tradisjon Popper ser på med stor respekt, men samtidig mener tar feil på grunnleggende punkter. Disse feilene mener han igjen kan få uheldige konsekvenser for vår videre forståelse av verden.

Tidligere i artikkelen så vi hvordan Poppers realistiske syn på verden, kombinert med hans kriterier for falsifikasjon, er med på å øke vår akkumulative kunnskap. Det er viktig for ham, slik jeg har vært inne på, at Verden 1, 2 og 3 svarer på problemer knyttet til vår forståelse av verden, samt verden slik den er. I del IV så vi noen eksempler på Verden 3-objekter, nærmere bestemt et kunstverk og en menneskelig teknisk oppfinnelse (flyet) som var med på å klargjøre for oss den ontologiske statusen til Verden 3. Nå er Popper svært skeptisk til spørsmål av typen «hva er x?» ettersom han mener at dette raskt degraderer til verbalisme, ordkløveri og ikke minst *essentialisme*, som han er svært lite fan av. Det han mener er at Verden 1, 2 og 3 er med på å svare på spørsmål om verden i tillegg til at de vil fungere klargjørende for vår totale forståelse av den. Verdenene er dog ikke kun som redskaper å regne, ettersom de samsvarer med verden som sådan. La oss se nærmere på Poppers grunner for å ha en pluralistisk realisme:

1. Den gjør oss i stand til å kvitte oss med inkonsistensen og de konseptuelle problemene til de mer radikale fysikalistiske retningene som reduktiv fysikalisme og radikal behaviorisme.

2. Den er *prima facie* plausibel.

3. Den fungerer epistemologisk klargjørende.

4. Den samsvarer og overlapper med mange retninger innen nyere filosofihistorie som egenskapsdualisme, Freges *tredje rike*, *type-token* distinksjoner, sansedata-teoriene, m.m.

5. Den setter opp mulighetene for et utall nye forskningsprosjekter av tverrfaglig art (som hvordan Verden 1 interagerer med Verden 2, hvordan Verden 3 interagerer med Verden 1 osv.).

6. Den aksepterer implisitt, ved å erkjenne verdenenes ontologiske status, både de fysiske vitenskapers relevans

så vel som de humanistiske, og unngår med det den klassiske problemstillingen om hvilken vitenskapstradisjon som skal ha forrang i det moderne samfunn. Mange av kritikerne til humanvitenskapene kritiserer dem for å fabulere vilt, og at dette blant annet gjøres grunnet det faktum at det ikke er mulig å falsifisere eller teste teoriene de setter på en tilstrekkelig måte. Her kan en popperianer svare at det til tross for kritikken er mulig å oppnå økt grad av sann-

hetsliket, og at det til tross for at det ikke er mulig å oppnå fullstendig objektivitet finnes en «objektiv målestokk» man kan gå etter, jevnfør Verden 3 og dens etablerte virkelighet.

7. Den er intuitiv: I den grad man aksepterer intuisjon som målestokk for sannhet (og få vil benekte intuisjonen som drivkraft i formuleringen av nye teorier) er den høyst intuitiv i det at den aksepterer den subjektive verden av tanker, følelser, opplevelser og ønsker (Verden 2), den fysiske verden med alle sine intrikate prosesser som naturvitenskapene har forklart oss meget om (Verden 1), og ikke minst den verden få av oss ville vært foruten, *kulturverdenen* med sin kunst, oppfinnelser, litteratur og teorier.

8. Beslektet med punkt nr. 7: Den er kompatibel med det daglige begrepsapparatets operering, og bruk, altså måten vi refererer til (de fysiske, mentale og abstrakte) fenomenene, samt snakker om dem i dagliglivet.

9. Den tar høyde for egenskapene til det menneskelige språk og rasjonalitet: Evnen til å komme med uttalelser med sannhetsverdi, evnen til å redegjøre for fakta om verden, talehandlingens konsistens osv. Et eksempel Popper er inne på i SB er hvordan språk i tillegg til å ha lyd og informasjon som bestanddeler også er semantisk (meningsfylt) og beskrivende.

Dette er bare noen av grunnene Poppers teori om Verden 1, 2 og 3 er tiltalende, spesielt i dagens partikularistiske, minutøse, statariske og spesialiserte vitenskapelige landskap. Blesten rundt det berømmelige problemet med bevissthet gjør at spesielt eksistensen til Verden 2 for mange ikke vil være vanskelig å akseptere, ettersom dette er den verden som fungerer som beholder for de berøm-

melige *qualia* (Chalmers, Jackson & co.), Nagels *perspektiv* og fenomenologiske persepsjoner og opplevelser som mange av vår tids bevissthetsfilosofer hevder at ikke lar seg redusere til Verden 1.

VI. Verden 3: Nøvendig eller tilstrekkelig?

Når Verden 3 så er diskutert og redegjort for, samt fordeler presentert, hvor står vi så? Har leseren uten videre godtatt eksistensen av Verden 3, og med det dens realitet og relevans? Popper var som filosof etter hvert svært oppdatt av å la Verden 3 støtte opp under hans kritiske rasjonalisme og øvrige realisme. Akkumulering og utvikling av menneskelig kunnskap kan kun skje hvis denne kunnskapen er objektiv, altså løst fra den rene subjektive forståelse og den relativismen som ofte følger av dette. Den beste måten å forklare veksten til vitenskap og filosofi på, er nettopp ved å postulere en verden der objektene for kunnskap residerer. Denne verden er Verden 3. Popper skiller seg dog fra andre realister ved at han mener at Verden 3 er skapt av det menneskelige sinn. Dette er langt unna Platons idéverden som blir *gripet* av det menneskelige sinn som i sin pre-natale fase jevnlig hadde omgang med de evige objekter. De matematiske og geometriske former er evige, eksisterer utenfor det menneskelige sinn og vi *gjenlærer* å gripe dem i dette forgjengelige liv. En del senere enn Platon hadde Frege liknende tanker om matematiske og logiske entiteters uforgjengelige og separate eksistens. Her skiller Popper seg fra sine forutgående realister i ideen om at det er mennesker som i utgangspunktet skaper de abstrakte entitetene ved en kreativ og etter hvert kollektiv aktivitet, en aktivitet som *etablerer* systemene og entitetene i dem slik vi kjenner dem.

På denne måten representerer Popper en slags syntese av pragmatisme og realisme, i det at han har elementer fra begge sider av debatten om den ontologiske statusen til matematiske entiteter. Nå har det seg slik at debatten om matematikkens metafysikk er dyp og eldgammel, og uten at jeg vil gå mer inn på den her, har vi nå sett Poppers bidrag til denne delen av filosofihistorien. Popper skiller seg videre fra de matematiske realistene ved de andre objektene han tillater en plass i Verden 3, og det er de objektene vi i denne omgang er interessert i.

Et viktig poeng for de matematiske realistene er at matematiske og logiske utsagn ser ut til å være *nødvendige* gitt deres konsistens, og uten å gå mer inn på diskusjonen rundt nødvendighet her, har det vist seg svært viktig for debatten å hevde at entitetene er nødvendige for å forklare hvorfor de mer enn plausibelt kan eksistere uavhengig av oss. Popper kan se ut til å møte et problem i og med at kulturobjektene neppe kan påberope seg status av å være

nødvendige, ergo blir det vanskeligere å plassere kulturobjekter sammen med de berømmelige logiske og matematiske entiteter. Er kulturobjektene objektivitet kun tilstrekkelig for å redegjøre for deres kausale kraft, så er det andre teorier (som behavioristiske, komputasjonalistiske og funksjonalistiske) som like godt kan redegjøre for kulturobjektene virkemåte og dermed forklare dem like tilstrekkelig. Dog tror jeg at Popper mener, gitt det vi har sett om hans ideer om realisme og kausalitet, at kulturobjektene faktisk nødvendigvis må være formodede objekter (reelle/eksisterende objekter) for at vi skal forstå dem. Det at Beethovens 5. symfoni og *David* gripes, blir forstått og studert samt at det har en kausal påvirkning på det menneskelige sinn er gode nok grunner for at det må være en viss nødvendighet knyttet til deres ontologiske status som objektive entiteter.

Hvis vi gir Poppers tredje verden objektiv status, begynner dog problemene med å finne ut *hvilke* egenskaper det er ved Beethovens 5., biler, og *Mona Lisa*, som er nødvendige, og hva som videre binder dem sammen som objekter i Verden 3. Slike inndelingsproblemer har dualister og pluralister forsøkt å hankses med. Descartes måtte for eksempel svare på hvordan *res cogitans* kunne være separerte/individuerte i en ikke-fysisk verden. Hvordan kan man skille de individuelle sjelene fra hverandre uten *spatiotemporalitet* og påfølgende geometri? Slike metafysiske grunnproblemer kan det se ut til at heller ikke Popper unnslipper. Diskusjonen rundt inndeling behøver dog ikke å være rigid. I begynnelsen av forelesningen om *Three Worlds* viser Popper til hvordan man kan dele inn de respektive verdener 1, 2 og 3 inn i sub-verdener med sine egne kategorier, og at skillet ikke trenger å være skarpt. Eksempel på det er hvordan Verden 1 kan deles inn i *inorganisk* materiale og *liv*, hvordan Verden 2 kan deles inn i det *ubeviste* og det *beviste*, og hvordan Verden 3 kan deles inn i *fiksjon* og *vitenskap*. Det er derfor rimelig å anta at Popper vil si at oppdelingsproblemet (dette er også hans kritikk av den såkalte verbalismen) bare er et metafysisk skinnproblem grunnet det faktum at kulturobjektene tilsynelatende, ved den ovennevnte griping og forståelse, har en konkret innvirkning på oss, og at det å studere *Skrif*, *Mona Lisa* og *Skolen i Athen*, har forskjellig innflytelse på oss.

Når vi entusiastisk forteller noen om en bok vi har lest, snakker vi om boken som kulturobjekt, og ikke boken som et konkret fysisk objekt.

I den anledning bør det nevnes at *selvet* som Popper og

Eccles implisitt aksepterer og eksplisitt forsvaret, angivelig delvis blir skapt og oppretholdt i korrespondanse med Verden 3. De myter, fortellinger og teorier vi bruker og ivaretar om oss selv har en kausal innvirkning på hvem vi er. Barn tilegner seg det språket de blir eksponert for ved tidlig barndom med de vokabularmessige begrensninger og muligheter det innehar. En person som får en alvorlig hjerneskade eller havner i en dissosiativ psykisk tilstand å la PTSD (posttraumatisk stresslidelse) eller kraftig schizofreni, vil ha problemer med å opprettholde det den nære vennnekrets og det øvrige samfunn ville kalt *koherens* i personlighet. Koherens i tanker, følelser, emosjoner og atferd er et av de viktigste trekkene ved nettopp personlighetstrekk, og personligheten igjen kan se ut til å være bygget opp av mer enn enkle reaksjonsmønstre og talehandlinger.

VII. Avsluttende diskusjon

Når vi entusiastisk forteller noen om en bok vi har lest, snakker vi om boken som kulturobjekt, og ikke boken som et konkret fysisk objekt. Det ligger i kommunikasjonsvesen at andre personer har tilgang på det samme objektet du har, og at objektet dermed har en innflytelse på begge parter. Når jeg spør noen om de har lest *Animal Farm* av George Orwell, snakker jeg ikke om den bestemte 2009-utgaven som ligger hjemme hos meg, ettersom jeg vet at min samtalepartner ikke har hatt tilgang på den, men det abstrakte objektet i Verden 3 som alle har tilgang på via de utallige instansieringene av boken i dens fysiske manifestasjoner. Likeså om jeg spør noen om de har sett *Lohengrin* av Richard Wagner. Da spør jeg dem ikke om de var på den Norske Opera i mars 2015 på en av de 8 forestillingene som da ble satt opp, men om de har bevitnet en instansiering av det abstrakte kulturobjektet *Lohengrin*, et kulturobjekt som ble skrevet av Wagner i 1850. Med dette synet gir det ingen mening å skulle si at det som skjedde på den Norske Opera i slutten av mars 2015 simpelthen kalles *Lohengrin*, fordi den perseptuelle opplevelsen til subjektene på operaen er tilnærmet lik opplevelsen til subjektene som opplevde kulturobjektet ved tidligere anledninger. Opplevelser som på en eller annen måte kan spores tilbake gjennom en kausal kjede til 28. august 1850 da det fenomenet vi kaller *Lohengrin* først ble observert. Det sistnevnte eksempel er det en dualist ville sagt om *Lohengrin* (muligens ved å trekke inn bestemte fenomenologiske og kvalitative opplevelser), og når behavioristen redegjør blir det endog enda mer kontraintuitivt, der en bestemt type atferd utvist av et subjekt samsvarer med atferden utvist ved liknende

stimuli ved tidligere tider hos subjekter av samme fysiske sammensetning og evner. Kombinasjonen av en bestemt type atferd og stimuli er det som for behavioristen kalles *Lohengrin*. Disse eksemplene er satt på spissen, men poenget er tydelig.

Konsistent med sin egen rasjonalistiske realisme mener Popper at kulturobjekter kan bli objektivt redegjort for og dermed bedømt utover det rent subjektive plan. Endog er en av grunnene til at vi i det hele tatt kan si at en fremføring av Beethovens 5. symfoni var *god* eller *dårlig*, bra oppført, godt spilt eller med suboptimal teknikk etc., at vi refererer til *verket* Beethovens 5. symfoni, og ikke kun til atferd eller opplevelser hos subjektene som opplever den.

Når alle de intuitive redegjørelsene for hvorfor Verden 3 er reell er presentert, sitter vi igjen med noen spørsmål. Hvor gode er argumentene *egentlig* for eksistensen til Verden 3? Det kan se ut til at vi er nødt til å akseptere Poppers kriterier om *formodning*, falsifiserbarhet og objektivitet, hvis vi skal ha noe håp om å snakke om Verden 3 slik han gjør. Formodet Objekt x finnes $\leftrightarrow$ konstant målbart avvik forekommer. Med andre ord har Popper implisitt satt opp strenge kriterier for seg selv. Mange vil nok bli drevet av intuisjonen og den tilsynelatende konsistensen til teorien til å akseptere Verden 3 på et *prima facie*-plan, men intuisjon alene er, slik vi har sett gang på gang i filosofi og vitenskapshistorien, ikke nok. Popper vil forsøke å legge frem et uttall eksemplet på objekter som må høre Verden 3 til for å bevise dens eksistensen, men dette blir raskt sirkulært. Selv om det er kontraintuitivt å hevde at *Mona Lisa* kan identifiseres med atferd eller opplevelser hos subjekter på T1, T2 og T3, så betyr ikke det at det ikke er sant – og i så fall er Popper like langt som kontemporære fysikalister.

Hvis man skal se på Poppers eget begrepsapparat kan vi konkludere med å si at Verden 3 fungerer som et metafysisk forskningsprogram, og at det dermed har mening, selv om det ikke er noen måte å finne ut om den er reell eller ei på... foreløpig.

LITTERATUR

- Popper, K. R. & Eccles, J. C. 1984, *The Self and Its Brain*, Routledge Oxon.
- Popper, K. R. *Three Worlds*, levert til University of Michigan 7. April 1978.
- Thornton, S. 'Karl Popper', *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Tilgjengelig fra: <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/popper/>> [17.05.2014]
- Wettersten, J. R. 'Critical Rationalism', *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Tilgjengelig fra: <<http://www.iep.utm.edu/cr-ratio/>> [26.03.2015]